

dovat literární historii. Jako dnes si pamatuji jeho odpověď: „Ale ta technika by byla pro hmotné zaopatření lepší. To víte, literární historie, to znamená středoškolskou profesuru, a to je bída. A nejdřív musíte filologii, a to bude můsteček k literatuře.“ Na ten můsteček v podobě latinského kursu jsem po vánocích vkročil. V rekordní době desíti měsíců jsem se připravil k maturitě z latiny a z filosofické propedeutiky, načež jsem se jako řádný posluchač filosofie potýkal se starofrancouzskou a staroslověnskou gramatikou a s lítostí shledával, že to není o nic zábavnější než účetnictví. I tu středoškolskou bídu jsem mimoděk zahlédl, když jsem chodil k svému profesorovi do bytu a tam se v předsíni sušovalo prádlo. Trochu mne to zaráželo, ale melancholicky jsem vytrvával při praporu filologie. Uprostřed semestru jsem pak přešel na „čistou“ filosofii a historii.

Na historii, v prosemináři, nebyl však ještě nesnáším konec. Kladl se tu veliký důraz na důležitost archivů a nabízela se vyjeveným začátečníkům k zpracování vábná témata, jako na př.: solný obchod na Vltavě, nevím už, v kterém dávném století. Zato na filosofii jsem konečně jakž takž našel pokoj duši své. Ne tak v přednáškách a v seminářích, protože z bývalé silné čtyřky Masaryk-Krejčí-Drtina-Čáda jsem zastihl už jen ochabujícího Františka Krejčího a zklamaného Drtinu (bylo to po jeho rozchodu s ministerstvem školství). Ale poznal jsem z blízka tehdejší mladý svět filosofický, který mne stačil na několik let zaměstnat.

Starý a nový svět.

Branou k němu byl spolek, který se vždycky předtím i potom vyznamenával pravou filosofickou poklidností, ale který tenkrát zásluhou svého jedinečně agilního tajemníka snad až nezdravě vzkvétal a bujel — Jednota filosofická. Tajemník, mladý, drobný muž, nyníější brněnský extraordinarius, měl vzácný dar shromažďovati kolem sebe tápající studenty, o něž se podle slavné tradice našich vysokých škol profesori příliš nestarali. Byl tehdy komisařem univerzitní knihovny, běhal po Praze prostovlasý v přešitém vojenském mantlu, ale znal kde koho. Hýřil aktivitou. Z Jednoty udělal v těch letech vzácné duchovní konjunkturny jakousi filosofickou agenturu. Pořádaly se přednášky v Praze i po venkově, zakládaly se odbočky, vydávaly se brožurky, platilo se cestovné, věci vesměs u filosofů nevidané. Program byl jednoduchý: filosofie musí ovládnout Prahu, venkov, stát a vůbec svět. Myslím, že to byl jeden z nejvýznačnějších příkladů duchovního imperialismu. Předurčeným vládcem tohoto imperia byl ovšem tajemník Filosofické jednoty.

Když jsme se trochu sblížili, ptal se, co mne zajímá. Odpověděl jsem nejistě, že „nějaká filosofie“. To mu stačilo, aby mi navalil kupu literatury. Četl jsem pak na jeho radu Jamese a F. C. S. Schillera a stal se podle vzoru svého duchovního vůdce pragmatistou. Byly to doby hrdinné. V Tůmovce, v seděních hlučných a do pozdních hodin trvajících, jsme nesčetněkrát na hlavu potřeli logicismus a probrali všechny stránky světového názoru. Politicky jsme byli v duchu tehdejších časů velice radikální, náš duchovní vůdce snad nejvíc. Mně v tom nebylo vždycky docela volno, ale dělal jsem, co jsem mohl, a přispíval tu a tam do Nejedlého „Varu“.

Tento časopis měl tenkrát pro nás nemalý význam. Kritisoval, až létaly jiskry, a to se nám líbilo. Jeho program — podávám jen svůj dojem, abych nekřivdil jeho zakladateli — byl asi tento: bojuje se o nový svět.

V čem ten nový svět má záležet, nebylo už tak jasno, ale stačilo, že svět starý byl rozhodně nesnesitelný a že musí být potřen. Bylo nám více méně zřejmo, že tento stát náleží ke světu starému a že se s ním něco musí udělat. Co a jak, tím jsme se příliš netrápili a ponechávali to moudrému řízení prozřetelnosti. Hlavní zadostučinění, jak se mi zdá, shledávali jsme v tom, že je možno dělití žijící lidstvo na lidi světa starého a nového. Já sám jsem v duchu této nauky ve „Varu“ kritisoval hru bratří Čapků „Ze života hmyzu“ a vyvrcholil jsem svou stať zjištěním, že autoři se nepřihlásili ani k tomu ani k onomu světu, nýbrž zůstali sedět uprostřed. Myslím, že jsem to tehdy považoval za horší než náležet světu starému.

Ve Filosofické jednotě jsem také poznal profesora Rádlu. Nemohl tehdy co do popularity mezi mládeží soupeřit s Nejedlým. Byl to muž, kterému se „nerozumělo“ a který nebudil nadšení, ačkoli to nikterak nebyl méně vehementní kritik než Nejedlý. Ale jeho kritičnost byla tak úplná, že se vztahovala i na radikalismus, a tady, myslím, byl úraz. Přesto se sledovalo všecko, co mluvil i psal. Zvláštní, zneklidňující, provokativní člověk.

Utkvěla mi zvláště v paměti jakási jeho veřejná diskuse s emigrovaným ruským zoologem. Přišel rychle, nervosně, lehounce, jako by šel po špičkách a jako by pod každou špičkou bylo ještě péro, které ho při každém kroku nadnášelo. Začal mluvit asi takto: „Já jsem sice nechtěl oponovat, ale když jsem byl uveden jako oponent, tedy oponovat budu.“ (Dlouho mi leželo v hlavě, jak někdo může oponovat jen proto, že to omylem napsali na vyhlášku.) Od zoologie se pak nějak přišlo na poměr kubismu k socialismu, a Rádl se známou apodiktivností prohlásil, že dělník si rozhodně od umělce zasluhuje „něco lepšího než takový pár lineálů.“ Ale ať bylo to, co tento muž říkal, jakkoli paradoxní, nudné to nebylo nikdy a pozornost to vždycky upoutalo. Nikdy jsem od té doby neustal v pokusech přijít této osobnosti na kloub a myslím, že s jistým zdarem a k svému prospěchu.

Materialistická psychologie.

Byl tehdy ještě jiný muž, který měl na některé studenty filosofy značný vliv, ačkoli se o něm ve veřejnosti mnoho nevědělo: Vilém Forster, docent psychologie. Postava bohatá a zajímavá, vědec bohém. V zarudlém obličejí hrála malá očka a nad anglickým knírkem čněl cyranovský nos, do jehož nozder dýmala věčná cigareta, přilepená na dolním rtu. Pod tímto nespořádaným zevnějškem se tajil duch mimořádné živosti. Byl to člověk, který filosofoval s prudkostí a s vášní nevidanou. Přišel na fakultu od stolu účetního rady u zemského výboru. Jak mohl být úředníkem, dokonce účetním, do smrti nejdelší nepochopím. O jeho úřední působnosti se také vypravovaly anekdoty, hodné pera Haškova. Za války prý choval v zásuvkách svého úředního stolu králíky. Jeho filosofie a psychologie rostly přímo z jeho bohémského života. Byl to snad jediný opravdový materialista, jehož jsem poznal. Kdyby se s ním byl sešel spisovatel citlivosti Turgeněvovy, nevím, zdali by byl Forster nevstoupil do světové literatury jako nějaký druhý Bazarov. Hluboce miloval Anatola France a vypravoval, že jej navštívil ve Francii v jeho přepychové vile. Tvrdil, že má ve stole dva jeho nerozřezané romány, které si schovává na konec života, protože kdyby je přečetl, nebylo by

už ve světové literatuře nic, co by ještě mohl čísti. Jeho věda byla zvláštní směs vášnivého přesvědčení a cynické blagy, ale tu čest mu nutno vzdát, že to byl jeden z mála psychologů, kteří došli k psychologii tím, že pozorovali živé lidi. Člověk byl podle jeho hlubokého přesvědčení oduševněný automat, postrovaný nízkými instinkty, a po stránce morální tvor beznadějně sobecký. Byla to filosofie muže, který nahlédl hezky hluboko ke dnu života.

Jeho vlivem se stalo, že v kruhu mých přátel byla psychologie přímo modní naukou. Věřili jsme, jako on, na psychologii opřenou o biologii, a s velikým sebe-přemáháním jsme se potýkali s učebnicemi fyziologie. Jedna zvláště tlustá stojí podnes nerozřezána v mé knihovně. Vinou tohoto vlivu jsem později v Paříži chodil bez vsí průpravy do vysoce speciálního kursu o fyziologii světelných počitků a byl jsem hluboce nešťasten, že nerozumím tomuto oboru, mně docela cizímu.

Ve Filosofické jednotě tehdy působili i jiní naši filosofové. J. B. Kozák byl novým docentem a poutal svým řečnickým uměním, které nás přenášelo i přes tak nesnadná témata, jako byly soudy apodiktické, asertorické a problematické v logice. Chodil sem debatovat Karel Vorovka, člověk nesmírně jemný a vždycky jakoby bolestně vzrušený. Přednášival tu, vlastně čítal z archů, popsaných velikým, pravidelným písmem, Vladimír Hoppe, velký znalec kantovské literatury, myslitel podivně do sebe uzavřený, bez humoru, se sklony k mystice. Oba, podobně jako Forster, předčasně zemřeli.

M a s a r y k.

Soudobá česká literatura nás v celku málo utvářela, aspoň mezi námi filosofovy nehrála valnou roli. Mluvílo se ovšem tu a tam o Wolkrovi, a začátkem let dvacátých bylo trochu v módě to, čemu se tehdy říkalo vitalismus. Začátky poetismu s jeho typografickými podivnostmi nám připadaly výstřední. Nezval a Teige se výjimečně mihli v semináři Františka Krejčího, ale to, o čem se tam mluvilo, jim bylo asi stejně cizí jako Krejčímu jejich poesie a essayistika. Četl se ovšem Čapek a debatovalo se zejména o „RUR“. Vzpomínám si, že tehdy profesor Nejedlý o této hře přednášel a vyvracel rozšířenou domněnku, že je to drama revoluční. Na mne snad nejvíce působil „Loupežník“ svým lyrismem. Svěho autora však naše generace neměla — míním autora, který by byl tak mocně mluvil a tak hluboko zasahoval jako před válkou Rusové, Tolstoj, Ibsen. Jakási beztvorost našeho pokolení a snad i těch, kteří přišli po nás, pochází jistě i odtud, že nebylo spisovatelů tohoto druhu.

Kapitola pro sebe by byl náš poměr k Masarykovi. Těžko ovšem mluvit o jednotném stanovisku, když tu byla mládež komunistická, socialistická, nacionalistická atd. Obecně možno říci, že nám byl Masaryk daleko. Je známo, že prezident učinil pokus se studentským čajem na Hradě, který se žalostně nepodařil. Znalí jsme Masaryka jen z oficiálních projevů a potom i ty přestaly; ostatně na nás málo působil, protože šlo o státní věci, jimž jsme jednak nerozuměli, jednak jaksi instinktivně nedůvěřovali. Velmi zhusta jsme rozeznávali mezi Masarykem předválečným a poválečným. Někdy r. 1923 se ustavila Unie pokrokového studentstva, která důrazně prohlásila, že chce pracovat v duchu předválečných zásad Masarykových. Stručně řečeno: konstruktivní, státnické dílo Masarykovo nás

méně oslňovalo než jeho činnost kritická. Přes to však byl určitý zlomek mladých, kteří na Masaryka mnoho dali a pokoušeli se číst jeho spisy, ačkoli to byl úkol přetěžký. Sám jsem s největším zaujetím četl články „Moderní člověk a náboženství“ ve starých ročnících „Naší doby“. „Rusko a Evropu“ jsem vůbec nezmohl, „Otázku sociální“ jsem dočetl s napětím vůle. Studovat Masaryka jen z knih a bez výkladu je nepřipravenému studentu skoro nemožno. Z vlastní zkušenosti mohu říci, že nebýt Rádla, byl by pro nás Masaryk filosoficky mrtev.

K o m u n i s m u s a s k e p s e.

Když přemýšlím, který nejsilnější dojem ovládal mysl naší generace, zdá se mi, že to bylo něco, co by bylo lze nazvat sociální skepsí. Státní samostatnost jsme poněkud lhostejně přijímali jako samozřejmý fakt, který nás příliš nezaměstnával, anebo dokonce jako nějaký přechodný stav, po němž musí přijít něco daleko zásadnějšího, hlubšího. Kdo se jen trochu pamatuje na ducha oné doby, let dvacátých, rychle pozná, že tu na nás mocně dorážela nauka komunismu. Žili jsme pod dojmem jakéhosi sociálního provisoria a proto jsme mnoho nedali na hodnoty staré společnosti. Komunismus měl mezi námi vysoký kurs. Nedávali jsme se naň ani tak očima politiky, jako spíše literatury, výtvarnictví, vůbec kultury. Pamatuji se na ten výslední názor našich debat, k němuž jsme vždy znovu docházeli, dohadující se, co asi má být hlavním obsahem literárního nebo výtvarného díla, aby bylo opravdu výrazem dneška: „Kdysi šlo lidem o náboženství, dnes jim jde o věci sociální. Proto musí mít i dnešní umění sociální ráz.“ To naše „sociální“ bylo od pojmu „komunistický“ často k nerozeznání. Ale byli jsme ovšem komunisté papíroví a sotva nás (t. j. lidi mého druhu) vůbec kdy napadlo, abychom hledali styk se stranou nebo s dělníky. Komunismus v užším, politickém smyslu nás spíše odpuzoval: svou primitivností, svou uhlířskou vírou. Ani v něm, zdálo se nám, není obsažena celá pravda, nýbrž kdesi jinde. Kde, to jsme ovšem nevěděli. Pokud jsem ještě myslel v kategoriích „starý a nový svět“, často mne trochu tísnilo poomyšlení, že jsem i já zůstal „sedět uprostřed“, přes to, že jsem to jiným vytýkal.

Těm z nás, kteří se trochu kritičtěji ohlíželi, čeho se myšlenkově zachytit, jevila se jediná kotva spásy ve vědě. Náboženství jsme shledávali buď nepřijatelným anebo jsme se vmlouvali jen do „náboženského citu“, do jakéhosi náboženství bez Boha, které nás nechávalo chladnými. Od studentských let jsem si dělal ne-soustavné poznámky a zápisy. Někdy po dvacátém roce jsem si je rozdělil do dvou obálek, na jednu jsem napsal „Opinions“ (Mínění), na druhou „Fakta“. Pod záhlaví opinions, pouhých mínění, jsem pak řadil politické, mravní, náboženské a sociální názory, do oboru fakt jsem se pokoušel shromažďovat vědecky zjištěná data psychologická, biologická, fyzikální. Znalec postřehne, že tehdy v studentově mysli ještě pevně seděla pozitivistická víra ve spásu světa skrze vědu — ovšem vědu ve stylu XIX. století. Jak docela jinak se rozumí vědě dnes!

Ale někde vzadu sedělo v mysli hluboké neuspokojení i z této víry. Fakta, fakta — a co víc? Svět se v jejich světle jevil jako nějaké kolosální klubko, z něhož se s železnou pravidelností odvíjí nit všeho dění. A s touto nití světového dějství se nezadržitelně od-